

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

географічної освіти, зокрема перелік питань та ідей географічної науки, що входив до природознавства чи складав окремий предмет. Протягом століття з'являлись і поступово вдосконалювались як перекладні, так і вітчизняні підручники з географії. Спостерігаються і перші спроби напрацювання методичних прийомів навчання географії. Отже, XVIII ст. можна розглядати як період, коли створювались передумови для формування такого цілісного педагогічного явища, як шкільна географічна освіта.

1. Багалеї Д.И. *Очерки истории Харьковского университета.* – Х., 1894. – Т.1: 1802 – 1815. – 204 с.

2. Вареніус Б. *Географія генеральна.* – М., 1718. – 647 с.

3. Зуев В.Ф. *Педагогические труды* / Под ред. Б.Е. Райкова. – М.: АПН, 1956. – 47 с.

4. Зуев В. *Нариси природничої історії.* – М., 1786. – 213 с.

5. Коменський Я.А. *Вибрані педагогічні твори.* Т.І. *Велика дидактика.* – К.: Рад. школа, 1940. – 247 с.

6. Кузь В., Руденко Ю., Губко О. *Українська козацька педагогіка і духовність.* – Умань, 1995. – 114 с.

7. Куцкович Ф.Ф. *География для народных и других низших училищ.* – С.-Пб.: Изд. П. Луковникова, 1916 – 176 с.

8. Мединський Е.М. *Братські школи України і Білорусії в XVI – XVII ст.* – К.: Рад. школа, 1958. – 209 с.

9. *Острозькі просвітники XVI – XX ст.* / Ред. колегія: Пасечник І.Д. (гол), Ковальський М.П. та ін. – Острого: Ун-т “Острозька академія, 2000. – 479 с.

10. Откаленко М.П. *Методика навчання початкового курсу фізичної географії.* – К.: Рад.школа, 1963. – 170 с.

11. Руднев Я.И. *Из прошлого учебной географии в России // География в школе.* – № 1. – С. 12 – 23.

12. Сірополко С. *Історія освіти в Україні.* – К.: Наукова думка, 2001. – 912 с.

13. Скаткин М.Н. *Совершенствование процесса обучения.* – М.: “Педагогика”, 1971. – 128 с.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2009

УДК 37.018.43

Поліна Вербицька, кандидат педагогічних наук, доцент
Інституту гуманітарних і соціальних наук
Національного Університету “Львівська Політехніка”

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Запровадження системи громадянського виховання, демократичних змін у практику навчального закладу передбачає запровадження демократичних інструментів оцінювання його якості.

Ключові слова: громадянське виховання, школа, самооцінювання.

Постановка проблеми. Беручи до уваги євроінтеграційні процеси, що відбуваються у вітчизняному освітньому просторі, актуальним є запровадження у практику навчальних закладів демократичних інструментів оцінювання їх якості. Сучасна процедура атестації закладів за змістом та представництвом експертів не зовсім відповідає викликам сучасності та є більш адміністративно регламентованою, аніж демократичною. Відповідно до статті 5 Закону України “Про освіту” (у Новій редакції від 7 грудня 2000 р.) державний контроль за діяльністю закладів освіти здійснюється з метою забезпечення реалізації єдиної державної політики у галузі освіти, який

проводиться центральними і місцевими органами управління освітою та Державною інспекцією закладів освіти при МОН України [7]. Відповідно до статті 15 “Державні стандарти освіти” (пункти 1,2) відповідність освітніх послуг державним стандартам і вимогам визначається засновником закладу освіти, місцевими органами управління освітою шляхом ліцензування, інспектування, атестації та акредитації закладів освіти [7]. Пунктом 4 цієї ж статті передбачено акредитацію вищих навчальних закладів освіти, закладів післядипломної освіти, за результатами якої визначається відповідність освітніх послуг державним стандартам певного освітньо-кваліфікаційного рівня; встановлюється рівень

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

акредитації закладу освіти; інформується громадськість про якість освітньої та наукової діяльності освітніх закладів тощо. Згідно пункту 5 для дошкільних, середніх, позашкільних і професійно-технічних закладів освіти запроваджується атестація [7]. Обидві форми державного контролю здійснюються один раз у десять років. У міжатаестаційний період проводиться моніторинг якості надання освітніх послуг, відповідності рівня встановленої акредитації чи атестації навчального закладу шляхом планових перевірок (інспектування), що відповідає пункту 77 “Положення про загальноосвітній навчальний заклад”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року № 946 [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Запровадження системних демократичних змін у практику навчального закладу передбачає застосування школами інструменту самооцінювання. Відтак розробка теоретичних основ, апробація та впровадження ефективних моделей оцінювання якості та демократизації навчального закладу є потребою вітчизняної педагогічної науки та практики. Слід констатувати значну увагу вітчизняної педагогічної науки до теоретичних засад моделювання та функціонування виховної системи навчального закладу (А. Биков, О. Гаврилін, О. Коберник, І. Лустенко, О. Пометун, Г. Пустовіт, В. Радул, Є. Степанов, О. Сухомлинська, С. Фадєєва та ін.).

Метою цієї статті є розгляд теоретичних та практичних аспектів технології самооцінювання школи як необхідної умови забезпечення результативності громадянського виховання молодого покоління та демократизації школи як освітньої інституції.

Виклад основного матеріалу. У провідних європейських країнах та деяких країнах пострадянського простору з метою підтримки ефективної шкільної освіти запроваджується система забезпечення якості, яка сприяє перетворенню школи у провідну інституцію демократичного розвитку; уповноважує школи приймати рішення, які забезпечують планування їхнього розвитку в різних сферах; відповідає потребам національної освітньої політики і навчальних планів і програм, стимулює впровадження інновацій та нових стратегій навчання, виховання і розвитку; генерує нове бачення та ідеї; розробляє інструменти оцінювання і підтримує їх ефективну реалізацію; впливає на зміну у програмах та підходах закладів післядипломної підготовки педагогічних кадрів для задоволення потреб, визначені як складова

частина самооцінки школи та планування її розвитку; надає оцінювальні стратегії, що допомагають школам відповідати національним стандартам і визначати їх рівень на міжнародній основі [5, 10]. З метою надання системі забезпечення якості внутрішньої динаміки у прагненні до постійного вдосконалення запроваджуються ефективні процеси звітності, здебільшого перед громадськістю.

Ефективна система забезпечення якості функціонує у вигляді діалогу, який залучає усі суб'єкти навчально-виховного процесу до відкритого суспільного обговорення існуючого стану та проблем подальшого розвитку та має на меті узгодження державних освітніх цілей і умов відповідного навчального закладу. У процесі такого діалогу представниками шкільної спільноти визначаються критерії та показники якості різних аспектів навчально-виховного процесу та шкільної культури, залучаються до забезпечення якості шкільної системи усі її суб'єкти; забезпечується підтримка учасників процесу оцінювання у ході збору інформації з різних джерел щодо якості і впливу їхньої роботи, формуються спільні інтереси і цінності.

Громадянське виховання особистості є складовою частиною системи забезпечення якості навчального закладу, адже підготовка молоді до життєдіяльності в умовах демократичного суспільства є головною метою освітньої політики й об'єктом державної уваги цивілізованих країн світу.

З одного боку, громадянське виховання розвивається і запроваджується у певному національному контексті, враховуючи особливі потреби і пріоритети, а також культурну і соціальну специфіку. З іншого боку, світовим педагогічним товариством опрацьовані загальні принципи і підходи підготовки громадян у демократичному суспільстві, які є спільними для практики і стратегічних цілей різних країн та представляють цілісну систему практик і діяльності, спрямованих на удосконалення процесу підготовки молоді та дорослих громадян до активної участі у демократичному житті, реалізації прав та обов'язків у суспільстві.

Освіта для демократичного громадянства відіграє головну роль в освітніх реформах, що відбуваються у багатьох європейських країнах. У зв'язку з цим європейські експерти зазначають, що такий підхід має бути у центрі реформ і реалізації освітньої політики; є інноваційним фактором організації та управління цілими освітніми системами, а також навчальними планами та методами навчання. Згідно

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

європейських документів підготовка громадян до проінформованої участі у суспільстві представляє систему організації громадянського навчання впродовж всього життя у різноманітних виховних середовищах всередині і поза навчальним закладом (формальне і неформальне навчання, виховання у сімі та громаді), різних обставинах і формах людської діяльності [4, 12].

Школа є провідною суспільною інституцією, яка забезпечує громадянське виховання молоді, оскільки надає можливість отримання вихованнями громадянських знань; сприяє їх ранній практиці демократичного стилю життя (участі, колективних переговорів, представництва); є закладом громадського інтересу, що підлягає звітності і громадському контролю; є правовим простором, у якому навчаються, працюють і взаємодіють різні суб'єкти; є самоврядною організацією, що самостійно [6, 34].

Отже, загальноосвітній навчальний заклад, забезпечуючи усі умови для розвитку особистості, є не тільки педагогічною системою, але й системою соціальною, адже суспільство і його різноманітні суб'єкти є замовниками освітніх послуг і тому повинні перебувати у тісній взаємодії. Школа як організація і суспільна підсистема взаємодіє із іншими соціальними підсистемами у суспільстві (сімя, влада, суспільні інституції, громадські організації, громадськість). Школа як державна суспільна інституція здійснює свою діяльність, враховуючи вплив зовнішніх політичних, соціально-економічних, культурних, демографічних особливостей, місцевої соціальної ситуації та інших факторів.

Одним із провідних суспільних завдань школи як соціальної системи є підготовка молодого покоління до життя у системі суспільних відносин, що передбачає набуття вихованнями громадянських компетентностей на основі цінностей, традицій, принципів і норм, прийнятих у суспільстві. Громадянське виховання забезпечує орієнтацію особистості на оволодіння соціально-громадянськими компетентностями: розвитку знань і розуміння, критичного мислення та незалежних суджень, набуття цінностей й ставлень, здатностей до дії та участі у демократичному та полікультурному суспільстві, у громадському житті. Отож, школа як суспільна інституція і відкрита система реалізує суспільні запити щодо підготовки молодого покоління успішного виконання соціальних ролей і ефективної громадянської участі в суспільстві.

Шкільний контекст представляє сукупність навчальних середовищ і ситуацій, в яких

відбувається громадянське виховання особистості. В основі громадянського виховання знаходиться соціальна дія у конкретних умовах, де відбувається процес виховання. Для набуття соціально-громадянських компетентностей вихованців використовуються методи, які сприяють розвитку особистості учня, враховуючи його індивідуальну ситуацію розвитку та досвід, виховують його самостійність і відповідальність у навчальному процесі, шкільному середовищі і суспільстві. Вчителі, навчаючи учнів основам демократичного врядування, повинні втілювати демократичні принципи і дотримуватися відповідних правил у власній діяльності. Устрій шкільного життя є прихованим змістом виховання, визначним фактором, від якого залежать результати навчально-виховної діяльності.

Демократична школа визнає співпрацю з місцевою громадою важливим суспільним завданням та усвідомлює свій громадянський обов'язок у підготовці компетентних громадян, які готові брати участь у місцевому врядуванні, та покращенні якості освітніх послуг у відповідності до потреб громади.

Таким чином школа забезпечує систематичну і професійну передачу спеціалізованих знань і створює можливості для набуття соціальних, культурних та життєвих навичок у комплексному навчально-виховному середовищі. Зміни у процесі навчання, виховання і розвитку особистості вихованців з метою формування соціально-громадянських компетентностей молоді повинні відбуватися у взаємозв'язку із відповідними процесами у навчально-виховному середовищі школи. Це вимагає застосування системного підходу до громадянського виховання, що наскрізно проходить через усе шкільне життя.

Таким чином, громадянське виховання у загальноосвітньому закладі представляє загальношкільний підхід, що реалізується у створенні освітньо-виховного середовища, яке надає можливості для усіх учасників навчально-виховного процесу (учнів, вчителів, адміністрації, батьків) розвивати і вдосконалювати соціально-громадянські компетенції засобами шкільного життя.

Такий підхід наскрізно проходить через усі аспекти життєдіяльності загальноосвітнього навчального закладу: навчальну діяльність (методи та матеріали, оцінювання, стилі викладання, дисципліна у класі, атмосфера, ролі, групова робота, навчальні результати тощо; лідерство та управління (система прийняття рішень, розподіл владних повноважень, управління, розподіл відповідальності, публічна

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

звітність, планування, оцінювання і моніторинг, спілкування, розподіл ресурсів тощо); відносини та мікроклімат у школі (неформальне і міжособистісне навчання, стосунки учень-учень, вчитель-вчитель, вчитель-батьки, директор-вчитель, зв'язки школа-громада, групова діяльність, неформальне лідерство, міжвікові стосунки тощо); участь учнів у шкільному врядуванні та суспільно-корисній діяльності (радах, учнівських парламентах, суспільно-корисній діяльності, громадському житті, учнівських ЗМІ) [6, 14].

Реалізація будь-якого соціально-педагогічного завдання на рівні школи неможливо без залучення усіх суб'єктів навчально-виховного процесу. Відтак загальношкільний підхід покликаний об'єднати усіх учасників шкільного життя навколо тієї чи іншої проблеми, актуальної для шкільної спільноти. Дослідники визначають такі показники школи як спільноти: міжособистісні зв'язки учасників, вони ідентифікують себе із спільним місцем (мій клас, моя школа, мій простір, моє поселення, моя вулиця тощо; спільні для всіх цінності, норми, переконання) [3, 49].

Важливою частиною діяльності сучасної школи як відкритої виховної системи, громадянського простору є здійснення моніторингу виховного процесу, громадянських цінностей різних груп суб'єктів процесу, впливу виховних впливів на інтелектуальний, емоційно-чуттєвий, діяльнісний розвиток особистості, її духовно-моральне становлення [2, 7].

Вважаємо за доцільне зазначити, що запровадження системних демократичних змін у практику навчального закладу неможливе без інструменту самооцінювання школи. Мета самооцінювання – допомогти школам визначити рівень і результативність системи громадянського виховання у навчальному закладі і розробити й запровадити оптимальну модель його реалізації, забезпечивши його подальший розвиток.

Беручи до уваги, що громадянське виховання у навчальному закладі представляє взаємозв'язок і взаємовплив різних взаємопов'язаних підсистем, доцільною є модель наскрізної реалізації завдань громадянського виховання на всіх рівнях навчально-виховного процесу, а саме: навчальні курси громадянської освіти; інтеграція елементів громадянознавчого змісту в існуючі предмети (модулі, які інтегровані в історію, правознавство, українську літературу, географію тощо); формування демократичного шкільного клімату; відповідно організована позашкільна та позакласна робота; участь вихованців у діяльності місцевих громадських організацій та місцевої спільноти.

Згідно цього висновку школа представляє сукупність самовідтворюючих циклів [1, 67]. У нашому дослідженні головний цикл виявляється в організації системи громадянського виховання школярів в умовах навчально-виховного процесу впродовж певного часу (навчального року), у ході якого відбувається системний вплив на розвиток якостей вихованців. Суб'єкти виховного процесу (вчителі, адміністрація, батьки) через певні організаційні структури та громадянську культуру впливають на цей розвиток і забезпечують підтримку системи. Керуючись засадами особистісно-орієнтованого підходу, учні у такій системі, як суб'єкти виховного процесу, активно впливають на зміни у системі школи. Цикл поновлюється кожного навчального року, забезпечуючи життєздатність шкільної системи.

Ефективність системи громадянського виховання забезпечують способи порівняння запланованих цілей громадянського виховання у різних сферах життєдіяльності навчального закладу із досягнутими результатами. Процес самооцінювання повинен перетворитися у постійний спосіб рефлексії суб'єктів навчально-виховного процесу щодо існуючої практики та передбачати застосування необхідних заходів для усунення розриву між прагненнями та практикою, які базуються на визначених шкільною спільнотою у ході планування розвитку пріоритетів і цілей.

Забезпечення якості навчального закладу передбачає зміну стилю управління і процедури прийняття рішень, делегування повноважень та відповідальності всім суб'єктам навчально-виховного процесу. З одного боку, представники шкільної громади безпосередньо залучаються до процесу змін, а з іншого, вони є підзвітними за вплив та наслідки цих змін. Тому взаємна підзвітність суб'єктів освітньої системи є необхідною умовою процесу оцінювання якості. Для унормування демократичних процедур і відносин шкільної спільноти необхідно розробити концептуальний документ, який забезпечує демократичні процеси розвитку школи і регламентує відповідні ролі та обов'язки.

Головною умовою якості освіти є розвиток свідомості та мотивації до змін представників шкільної спільноти. Планування системи громадянського виховання у школі передбачає не лише розвиток розуміння необхідності впровадження громадянського виховання усіма її суб'єктами, але й створення шкільної корпоративної культури співпраці, колегіальності та роботи в команді. Цей процес поступово

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

розширюється, залучаючи батьків, учнів та громадськість. Програма професійного розвитку педагогічних працівників є його стратегічним компонентом.

Алгоритм діяльності за технологією (інструментарієм) самооцінювання передбачає здійснення таких етапів: досягнення розуміння шкільною спільнотою потреби у змінах і застосуванні інструменту самооцінювання; діагностування стану громадянського виховання у школі; визначення проблеми як результат обговорення шкільною громадськістю, формулювання мети, завдань, очікуваних результатів спільної діяльності; створення робочих груп; дослідження проблеми; пошук союзників та партнерів; інформування громадськості про хід діяльності; укладення плану дій та моніторингу діяльності; реалізація плану; оцінювання діяльності; аналіз остаточних результатів; презентація результатів діяльності; інформування громадськості про результати діяльності; оцінка досягнутих результатів, підведення підсумків, планування подальших дій.

Розроблення будь-якого плану передбачає здійснення аналізу. Для цього планується і реалізується спільний процес оцінювання, очолюваний адміністрацією школи, але до якого мають бути залучені усі працівники школи, батьки та учні. Цей процес слід проводити на основі чіткого інструментарію, розробленого на національному або загальношкільному рівні.

Після завершення етапу аналізу необхідно приступити до створення плану розвитку системи громадянського виховання у школі, який включає наступні кроки: визначення сильних і слабких сторін; визначення мети і завдань розвитку, розроблення стратегії розвитку (включно рішення про пріоритети розвитку на наступний навчальний рік); встановлення завдань, які знаходяться у компетентності школи, визначення кроків, які треба зробити для досягнення цілей і завдань, а також обов'язків учасників процесу. План розвитку громадянського виховання передбачає визначення виховних і навчальних потреб та відповідних джерел їх задоволення; визначення шляхів, яким чином організація та управління школи мають змінитися, щоб задовільнити ці нові пріоритети і цілі; підготовку відповідних дій.

Найбільша частина навчального року присвячена впровадженню принципів та пріоритетів плану розвитку школи. Цикл процесу громадянського виховання завершується дослідженням прогресу та досягнень усіма суб'єктами шкільної спільноти. Ці результати у

поєднанні із зовнішніми джерелами оцінювання та пріоритетами освітнього розвитку беруться за основу в процесі планування діяльності школи на наступний навчальний рік. Так, забезпечується сталість розвитку процесу громадянського виховання, наступність і незворотність демократичних змін, ефективність результатів.

Процес оцінювання якості громадянського виховання у навчальному закладі бажано не обмежувати інструментом самооцінювання. Доцільно залучати до нього зовнішні джерела інформації: результати незалежного оцінювання, показники рівня здоров'я чи пропусків учнями занять без поважних причин, рефлексію громадськості тощо. Слід намагатися отримати зовнішнє підтвердження самоаналізу із різних джерел інформації. Значну інформацію про рівень навчально-виховного процесу, управління навчальним закладом, відносини з батьками та шкільний мікроклімат містять звіти зовнішньої освітньої інспекції.

Висновки. Таким чином, громадянське виховання у якості загальношкільного підходу забезпечує процес демократизації школи, що є умовою ефективності і результативності освітнього процесу загалом. Наскрізне здійснення громадянського виховання супроводжується змінами у різних сферах навчального закладу: стратегічному плануванні, організаційному, нормативному, кадровому забезпеченні, моніторингу, змістовому та технологічному забезпеченні діяльності.

Запровадження ефективної системи громадянського виховання супроводжується системними демократичними змінами у практиці навчального закладу, які визначаються у процесі самооцінювання школи. Використання технології самооцінювання надає можливість усім суб'єктам навчально-виховного процесу (адміністрації школи, учням, вчителям, батькам, обслуговуючому персоналу) систематично планувати розвиток громадянського виховання і демократичні зміни у навчальному закладі, а також обирати найоптимальніші підходи для запровадження змін і удосконалення навчально-виховного процесу.

1. Генсон Марк Е. Керування освітою та організаційна поведінка / Пер. з англ. Х. Проців. – Львів: Літопис. – 2002. – 384 с.

2. Радул В. Соціалізація й розвиток особистості // Шлях освіти. – 2006. – № 2. – С. 7 – 13.

3. Серджанованні Томас Дж., Барлінгейм Мартін, Кума Фред С., Тарсто Пол В. Керування

ПРОЦЕС ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ У ПОЗААУДИТОРНИЙ ЧАС

освітою і шкільне врядування. – Львів: Літопис. – 2002. – 168 с.

4. “Draft Common Guidelines on EDC” adopted at the 20th Session of the Standing Conference of the ministers of Education of the Council of Europe, Cracow, Poland, October (2000).

5. Recommendation Rec. (2002) 12 of the Committee of Ministers of the Council of Europe

to member states on education for democratic citizenship.

6. Tool for Quality Assurance of Education for Democratic Citizenship in Schools. Authors: C.Birzea, M.Checchini, C.Harrison, J.Krek, V.Spajic-Vrkas. – UNESCO, Council of Europe, Center for Education Policy Studies, 2005.

7. www.mon.gov.ua/laws

8. www.mon.gov.ua/laws/KMU_964.doc

Стаття надійшла до редакції 13.05.2009

УДК 378.035.09

Оксана Абрамчук, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри мовознавства
Вінницького національного технічного університету
Ольга Федун, викладач кафедри гуманітарних наук
Вінницького економічного університету

ПРОЦЕС ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ У ПОЗААУДИТОРНИЙ ЧАС

У статті розглянуті форми і методи позааудиторної виховної роботи зі студентською молоддю.

Ключові слова: виховання, бесіда, дискусії, “круглі столи”, еколого-краєзнавча діяльність.

Постановка проблеми. Виховання – явище соціальне, без нього неможливо уявити поступ суспільства; це – елемент уселюдської культури. Його важливим чинником є середовище, до якого входить сукупність соціально-цінних для людини обставин. Виховувати – означає створювати системи таких взаємин між людьми, що стимулюють певне ставлення особистості до себе й інших людей, до суспільства, навчання і праці. Виховання, так само, як розвиток і навчання, – безперервний процес. Психологічна сутність його полягає в переводі особистості з одного стану в інший, інтеріоризації зовнішнього у ставленні до неї досвіду, знань, цінностей, норм, правил у внутрішній психічний план, в її переконання, установки, поведінку. Наслідки виховання, а саме поведінка особистості, залежать від того, наскільки системно в процесі виховання були поєднані емоційно-чуттєва та волевовольова сфери людської психіки, поведінка особистості.

В основі виховного процесу лежить система стосунків, які завжди мають суб’єктно-суб’єктний характер. “Виховання реалізується у процесі соціальних взаємодій як між вихователями та вихованцями, так і між самими вихованцями,

що передбачає певні комунікативні стосунки” [1, 75]. Наявність їх – результат поведінки вихователя та вихованця у певній педагогічній ситуації. Деякі вчені розглядають процес виховання як послідовне вирішення основних педагогічних ситуацій [2; 3; 5; 9].

Свою позицію стосовно розуміння змісту та мети виховання висловив відомий український педагог-гуманіст В. Сухомлинський, який писав, що: “Виховання всебічно розвинутої особистості – вміння розібратись у найскладніших, і на перший погляд, нібито непомітних залежностях. Бути мудрим вихователем означає насамперед розуміти причинно-наслідкові зв’язки, які ми щодня бачимо, робимо, очікуємо” [4, 73].

На сьогоднішній день пріоритетом державної політики у розвитку вищої освіти в Україні є заміна авторитарно-дисциплінарної моделі навчання і виховання на особистісно орієнтовану, що передбачено Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті. Її сутнісними ознаками є навчання і виховання особистості з максимальною індивідуалізацією, створення сприятливих умов для саморозвитку і самонавчання особистості, осмислене визначення можливостей і життєвих цілей, наближення вищої